

FALSAFA FANIDA MUAMMOLARNING QO‘YILISHI VA TAHLILI

Davronov Ziyot Davronovich.

F.f.d., professor.

Salimov Baxriddin Lutfullaevich.

TDTr.U dotsenti.

Sultanov Sherzod Iskandar o‘g‘li.

TDTr.U talabasi.

Annotatsiya: Maqolada qonunlar falsafaning predmeti, bahs-mavzui bo‘lib hisoblanishi. Falsafa avvalo, ong va tabiat, tafakkur va borliq, jamiyat va inson o‘rtasidagi aloqadorliklarni eng umumiy tomonlarini o‘rganishi hamda falsafa olam taraqqiyotini hisobga olgan holda, ongni tabiat jarayonlari va hodisalariga umumiy munosabatini, ularni qanday shakllar asosida ta’sirini tekshiradigan fan ekanligi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Olam, jismoniylik va ruhiylik, borliq, harakat, qonun, rivojlanish.

Abstract: In the article, laws are considered a subject of philosophy, a subject of controversy. First of all, philosophy studies the most common aspects of the relationship between mind and nature, thinking and existence, society and man, and philosophy is a science that examines the general relationship of mind to natural processes and phenomena, taking into account the development of the world, and the ways in which they are influenced. studied.

Key words: Universe, physicality and spirituality, existence, action, law, development.

Bizni o‘rab turgan borliqda bir-biridan farq qiluvchi, lekin uzviy bog‘langan moddiylik va ma’naviylik, jismoniylik va ruhiylik, ob’ektivlik va sub’ektivlik mavjuddir. Shuning uchun ham falsafa olam to‘g‘risida birdan- bir to‘liq tasavvur berish uchun xizmat qiladi. Hayotdagi jarayonlar nimalardan iborat? Unda nimalar harakat qiladi, moddiylikmi yoki ma’naviylikmi? Fizik jismi yoki ruhiyatmi, ob’ektmi yoki sub’ektmi, tabiatmi yoki ongmi, bu bir tomondan, ikkinchi tomondan esa inson tafakkuri olamni bila oladimi, uning rivojlanish qonunlari to‘g‘risida fikr yurita oladimi, fikr yuritish natijasida ob’ektiv borliqni o‘zgartirib kerakli tomonga bura oladimi. Dunyo o‘tkinchimi yoki abadiymi? Uning boshlanishi bo‘lganmi? Oxiri qachon bo‘ladi? Dunyodagi borliq nima? Borliqda nimalar, kimlar harakat qiladi? Dunyoning bir butunligi nimada? Uning tizimi nimalardan tashkil topgan? Boshqa koinotlar bormi? Olamning rivojlanishi qanday qonuniyatlarga bo‘ysunadi? Hayotni o‘zi nima unda yashash shartmi? Yashashdan maqsad nima? Odamning paydo

bo‘lishi va ongning taraqqiy qilish nimalarga va kimlarga bog‘liq? Evolyusiya va revolyusiya nima? Ongning tabiatga va jamiyatga ta’siri bormi? E’tiqod, iymon nima? Insonlarni umuman azaldan nimalar qiziqtirib kelgan, degan masalalarni hal qilish amaliyotda muhimdir.

Ana shu jarayonlarning ba’zilarini tekshirish predmeti aniq fanlardir. Shu bilan birga ular falsafiy muammolar hamdir. Borliq faoliyatini sub’ektiv xohishlar belgilamaydi. Narsa va hodisalar faoliyati umumiy va xususiy qonunlar bilan belgilanadi. Shu nuqtai-nazardan tabiatni, ijtimoiy hayotni alohida xususiy fanlar qonunlari ham o‘rganadi. Bu narsa va hodisalar o‘rtasida hukmron bo‘lgan umumiy bog‘lanishlar borki, ularni eng umumiy bo‘lgan falsafiy qonunlar o‘rganadi.

Shu sababli bu qonunlar esa falsafaning predmeti, bahs-mavzui bo‘lib hisoblanadi. Falsafa avvalo, ong va tabiat, tafakkur va borliq, jamiyat va inson o‘rtasidagi aloqadorliklarni eng umumiy tomonlarini o‘rganadi. Bu masalani yechish orqasida falsafa materiya ta’limoti to‘g‘risida fikr yuritib, materiyaning xususiyati nima, ong qanday paydo bo‘lgan, ongning shakl va tuzilishi qanday, uning nisbiy xarakteri va faolligi to‘g‘risidagi savollarga javob beradi. Falsafa olam taraqqiyotini hisobga olgan holda, ongni tabiat jarayonlari va hodisalariga umumiy munosabatini, ularni qanday shakllar asosida ta’sirini tekshiradi. Falsafa predmetiga olamni bilish jarayoni ham kiradi. Binobarin, falsafaning predmeti tabiat, jamiyat rivojining hamda inson tafakkuri taraqqiyotining umumiy qonunlaridir.

Falsafada qarama - qarshiliklar birligi va kurashi, miqdor o‘zgarishlaridan sifat o‘zgarishlariga o‘tish, inkorni inkor qonunlari borki, bular predmet va hodisalarni o‘rganishda muhim bosqichlardir. Narsa va hodisalar o‘rtasidagi aloqadorliklar falsafiy kategoriyalar orqali tushuntiriladi. Bu kategoriyalar mohiyat va hodisa, sabab va oqibat, imkoniyat va voqelik, zaruriyat va tasodif, mazmun va shakl butun-bo‘lak va boshqalardir.

Dunyoda umumiy va xususiy qonunlar ob’ektiv mavjud bo‘lib, ular bir – biri bilan aloqada bo‘ladi. Shuning uchun ham konkret fanlarni o‘rganmasdan turib dunyoning umumiy qonunlarini o‘rganish mushkuldir.

Boshqa tomondan umumiy qonunlar to‘g‘risida tushunchaga ega bo‘lmasdan turib, xususiy fanlar qonunlarini bilish mumkin emas.

Demak, falsafa predmetiga ijtimoiy borliq va ijtimoiy ong, ishlab chiqarish kuchlari va munosabatlari bazis va ustqurma, xalq ommasi, sinflar, shaxs, dohiylar, zaruriyat va erkinlik to‘g‘risidagi muammolar ham kiradi. Keyingi paytlarda falsafa, logika, estetika, etika kabi sohalarini ham qayta tahlil qilishda va xulosalar berishda muhim qadamlar qo‘ydi.

Falsafa muammolari doimo yangilanib turadi. Chunki, eski, an’anaviy masalalar yangi jihatlarini keltirib chiqaradi. Bu jihatlar maxsus tadqiqot zarurligini taqazo qiladi.

Falsafada milliylik va umuminsoniylik haqida turlicha fikrlar o‘rtaga tashlanadi. Falsafa o‘z mohiyati jihatidan o‘zining muhokama ob’ekti sifatida mazkur masalalarni ham qamrab olgan. Markscha-lenincha falsafa milliylik va umuminsoniylikni ham biryoqlamalik bilan hal etgan. Chunki, bu ta’limotda sinfiylik nuqtai-nazari o‘ta mubolg‘alashtirilgan edi.

Shu munosabat bilan milliy falsafa haqida fikr yuritilganda, har bir xalqning manfaatlari ham nazarda tutilishi kerak. Falsafiy fikrlarning o‘zi shu milliylikdan, aniqrog‘i, xalq hisoblangan millatlar faoliyatidan kelib chiqadi. Ya’ni, yakkalikdan umuminsoniylikka qarab borib, muammolarni o‘rtaga qo‘yadi va uni yechishga yordam beradi. Demak, falsafa fani har bir millatni faoliyatidan kelib chiqib umumiy xulosalar chiqaradi. Shu munosabat bilan aytish mumkinki, o‘zbek milliy falsafasi ham mavjud bo‘lib, u o‘ziga xos xususiyatlarni qamrab oladi. O‘zbek falsafasi ham boshqa millatlar singari uzoq tarixiy manbalar asosida shakllangan, rivojlangan, rivojlanayapti. To‘g‘ri, falsafa fanini millatlar nomi bilan bog‘lanishi falsafada kamdan- kam tilga olinadi. Chunki, bunday yondoshish O‘zbekiston hududida eramizgacha bo‘lgan davrlarda yashagan ajdodlarimiz, ham borliq va koinot, inson ruhiyati va ilohiyot, bilish va haqiqat, jamiyat va hayvonot olami sirlarini bilishga intilganlariga shubha yo‘q. Zero, bu sohalar qadimiy falsafiy tafakkurlash natijasidir. Ana shu tafakkurlash alohida mamlakatda, alohida millatga oid bo‘lsa ham, boshqa mamlakat va millatlar tafakkuridek o‘ta mustaqil bo‘lgan. Ammo boshqa millatlar faoliyati bilan bog‘langan. Tajriba, fikr almashilgan. Har bir millat o‘zining qadriyatlari va urf - odatlarini, milliyligini tiklaganki, keyinchalik, ularni davr o‘tishi bilan, avlodlar tahlil qilaboshlaganlar va o‘z millatlarining falsafasini paydo qilganlar. Bundan o‘zbek falsafasi ham istisno emas.

Ta’kidlash lozimki, o‘zbek falsafasini shakllanishiga ta’sir qilgan omillardan biri shuki, bu O‘rta Osiyo xalqlari o‘rtasida o‘zbek xalqi ko‘proq o‘troq holda yashagan. O‘zbek ajdodlari azaldan hunarmandchilik, savdogarchilik, chorvachilik bilan shug‘ullanganlar. Shu turmush tarzining o‘zi tabiat, jamiyat, inson tafakkuri faoliyatlarini tahlil qilish zaruriyatiga aylangan. Faoliyatdagi zaruriy muammolarni yechishning yo‘l-yo‘riqlari izlangan. Ayniqsa, ma’lumki, o‘zbek davlatchiligi tarixi uzoq-uzoq davrlarga borib taqaladi. Ravshanki, davlatchilikning tashkil topishi, uni ifoda qilish, mohiyatini anglash falsafiy fikrlarni kelib chiqishiga sababchi ham bo‘lgan. Ibtidoiy tuzumning yemirilishi unga nisbatan yuqoriroq rivojlanishga ega bo‘lgan tuzumni paydo bo‘lishi borliq haqidagi tushuncha va tasavvurlarni yanada mukammallashtirishiga olib kelgan.

O‘zbek xalqi ajdodlari tarixiga e’tibor qaratiladigan bo‘lsa, undagi tarixiy yodgorliklar, rivoyat va asarlar, ertaklar, afsonalar rang-barang turmush tarzlarini o‘zlarida ifoda etgan. Ulardagi voqealar tafsiloti davrlar rivojidan darak beradi. Asta-sekinlik bilan borgan taraqqiyot, insonlar faoliyatini bir yo‘nalishda emas, balki turli yo‘nalishlarga burib

yuborgan. Natijada qarama - qarshi fikrlar paydo bo‘lganki, bu fikrlar borliq to‘g‘risida bo‘lib, borliqni turlicha ifodalaganlar. Afsonaviy diniy qarashlarda o‘z aksini topgan. Natijada falsafiy qarashlar paydo bo‘lgan.

REFERENCES:

1. Зиёд Давронов (2022). БИОЭТИКАНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ ҲАҚИДА. Academic research in educational sciences, TSDI and TMA Conference (1), 82-84.
2. Давронов, З. Д. (1990). Возможность и действительность. Фан.
3. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 351-358.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 359-365.
5. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжиҳатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажагидир. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.